

УДК 821.161.2-3.09

**ПОЄДНАННЯ БІБЛІЙНОЇ ТА КОМУНІСТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ
В ПОСТАТІ ПРОВІДНОГО ПЕРСОНАЖА
ПОЕМИ ВОЛОДИМИРА СОСЮРИ «ХРИСТОС»**

Курко А. Ю.

*Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Сімферополь
E-mail: ukrlit_tnu@mail.ru*

У статті розглядаються особливості інтерпретації образу Христа в однойменній поемі Володимира Сосюри, зокрема використання біблійної та комуністичної символіки при зображенні цього біблійного персонажа. Аналізується ступінь дослідження цього питання в сучасних літературознавчих працях. Звертається увага на основні тенденції трактування образу Ісуса Христа в українській літературі, на фольклоризацію і творче переосмислення сюжетів Нового Заповіту, що також властиво і для досліджуваної поеми. Поряд із загальновідомими біблійними постулатами В. Сосюра вкладає в уста Христа видозмінені лозунги сучасних поетові реалій. Таке поєднання надало біблійному персонажеві рис типової постаті епохи 30-х–40-х років ХХ ст.

Ключові слова: біблійна символіка, інтерпретація образу, фольклоризація.

Поема В. Сосюри «Христос» (1949), як власне й інші твори письменника на біблійно-міфологічні сюжети, не викликає особливого зацікавлення в сучасних літературознавців. Більшість з них не надає існуванню у творчій спадщині В. Сосюри поем біблійного спрямування особливого значення. Зокрема твір «Христос» розглядають у найкращому випадку в контексті всієї епічної спадщини В. Сосюри або ж як рядовий твір української літератури, де використано біблійно-міфологічні сюжети. При цьому детальний художній аналіз цього твору в сучасних працях майже відсутній. Вчені здебільшого обмежуються наведенням коротких зауважень, очевидно, вважаючи поеми Сосюри, написані на біблійно-міфологічні сюжети, не найбільш важливими зразками літературної спадщини письменника. Часто, аналізуючи ці поеми, критики спираються не на їх художній зміст, а на біографічні відомості з життя В. Сосюри періоду, коли було написано твір.

Звичайно, це зумовлене тим, що цей твір як і багато інших вилучених радянською цензурою з творчого доробку В. Сосюри, було опубліковано порівняно недавно. Спричинений цим брак критичного матеріалу значно ускладнює ознайомлення з поемою. Найпростішим шляхом ідуть ті літературознавці, які обмежуються описом умов написання твору і називають його виявом душевних проблем, не розкриваючи сутність цього вияву. Але це явище більш характерне для праць, які з'явилися протягом 90-х років (статті С. Гальченка, В. Костюченка, В. Гриценка). Більш ґрунтовний аналіз можна спостерігати у працях Ю. Бурляя та в наукових статтях, які з'явилися в останні п'ять років (В. Краснікової, Л. Царик, В. Антофійчука, М. Багрій). Але таких праць іще вкрай обмаль.

Отож Сосюрині поеми біблійного спрямування – найменш досліджена частина епіки поета. Це зокрема це дається взначи при спробі пошуку літературознавчих праць, які були б присвячені поемам «Ваал» та «Мойсей». Тут неможливо не згадати працю В. Краснікової «Заборонена епіка Володимира Сосюри», яка сьогодні залишається практично єдиною, де можна знайти аналіз цих творів. Поему «Мойсей», крім В. Краснікової та Ю. Бурляя, наразі не досліджував детально ще жоден літературознавець. Щодо поеми «Ваал», зі спробами дослідження певних її сюжетних особливостей та образної системи можна ознайомитися, прочитавши статтю В. Гриценка «Одкровення предтечі, ачи Сповідь пророка? Фантастика й реальність у поемах Володимира Сосюри «Ваал», «Каїн» та «Христос», а також у вже згаданій праці В. Краснікової та у статті Ю. Бурляя «Я в вас живий!» В. Костюченко згадує обидві поеми в своєму есе «Біль аж до краю дороги», але не вважає за потрібне зупинитися на цих творах.

Згадування біблійно-міфологічної епіки В. Сосюри у працях С. Гальченка та В. Костюченка представлені як звичайні констатації фактів: так, були такі твори. В. Костюченко пов'язує написання цих творів з негараздами в особистому житті письменника і сприймає їх як вияв його духовної кризи. На думку С. Гальченка, поеми «Каїн», «Христос», «Ваал», «Мойсей» мають ознаки незавершеності, і літературознавець застерігає читачів від пошуків у цих творах ремінісценцій та підтекстів, оскільки, на його думку, поема була створена у хвилини великого душевного болу – і власного, і суспільного. У полеміку з С. Гальченком вступає В. Гриценко. Стаття «Одкровення предтечі, ачи Сповідь пророка? Фантастика й реальність у поемах Володимира Сосюри «Ваал», «Каїн» та «Христос», хоч і містить у собі змістові помилки, які спотворюють сюжет поеми «Каїн», однак є цінною тим, що в ній робиться спроба дослідження проблематики поем «Каїн» та «Христос» з проекцією сюжетів цих поем на епоху, в яку жив В. Сосюра. Ідеться також про уявлення письменника про потойбічні світи та феномен виникнення людей на Землі. Дослідник звертає увагу на те, що в поемі «Ваал» змальовано поєднання так званої «божественної теорії» виникнення життя з теорією еволюції.

Композиційні особливості, сюжетні перипетії та образні системи творів В. Сосюри, написаних на біблійно-міфологічні сюжети, досліджує Ю. Бурляй. З його інтерпретацією поем «Христос», «Ваал», «Мойсей» можна ознайомитися, прочитавши статтю «Я в вас живий!» Дослідником також приділяється увага поемі «Каїн» у статті «Червінський Орфей».

Заслужують уваги праця В. Антофійчука, присвячена поемі «Христос», де досліджуються особливості використання поетом євангельського сюжетно-образного матеріалу, та праця Л. Царик, де відображено подвійність художнього світогляду письменника у вищезгаданій поемі і зазначається, що таке явище було характерним для численної кількості представників української інтелігенції 20-х–40-х років ХХ ст.

Найбільш ґрунтовною відповідною працею на сьогодні залишається кандидатська дисертація В. Краснікової «Заборонена епіка Володимира Сосюри», де поеми розв'язуються в сучасному ключі з баченням у минулому проблем сучасності, із відчуттям присутності у різних епохах. У праці зазначається, що

об'єднує твори автора біблійного спрямування розробка моральних проблем, проблем добра і зла, світла і темряви, вірності і зради. І, зрозуміло, В. Сосюра і тут “вмотивовує” мотиви кохання, інакше це був би не Сосюра. Взаємини біблійних чоловіка і жінки В. Сосюра переносить на грішну землю, у свій світ трактування таких взаємин і теми кохання насамперед.

М. Багрій у дисертації, присвяченій зокрема поемам В. Сосюра біблійного спрямування, зазначає, що одним з найважливіших аспектів у дослідженні цих творів є повернення автора до біблійно-образного джерела навіть у часи домінування атеїстичного дискурсу, а також поєднання в художньому світі біблійних поем Сосюра різнорідних часопросторових площин: хронотопної площини біблійних подій, що отримує особливу інтерпретацію, і площини сучасного світу автора з відображенням у ній тогочасних комуністичних реалій [4, с. 124–125]. Яскравим прикладом цього явища може виступати поема «Христос», де при зображенні головного героя В. Сосюра вдається до поєднання біблійної та комуністичної символіки.

Слід зазначити, що трактування образу Ісуса Христа українською літературою у своїх основних напрямках відображає тенденції звернення світової культури до євангельського матеріалу. У найбільш загальній формі чітко простежуються своєрідні етапи трансформації основного персонажа Нового Завіту. Це стосується фольклоризації, творення легенд та апокрифів, орієнтації літератури на канон, творчого переосмислення загальновідомих вчинків, ситуацій, мотивувань. Цілком зрозуміло, що при цьому досить суттєву роль відіграє національна специфіка літератури, яка використовує цей матеріал.

Етап фольклоризації Нового Завіту та створення легенд базувався на принципах народної етики та з активним використанням фольклорної поетики. Певне спрощення євангельських подій і мотивувань полегшувало сприйняття і розповсюдження канонічного матеріалу. Що ж стосується літературних трактувань образу Месії, то українські автори різних часів і особливо у ХХ ст. тісно пов'язують євангельські оповіді та їх аксіологію з драматичними процесами певного періоду, тобто періоду створення тієї чи іншої версії. Однак подібна «націоналізація» аж ніяк не збіднює загальновідомий матеріал. Вона, як правило, здійснюється з урахуванням закономірностей і своєрідності звернення світової літератури до образу Боголюдини [1].

Фольклоризація оповіді про Христа та його оточення, тенденція орієнтування на зближення Месії зі світом звичайних людей є характерною рисою багатьох українських творів ХХ ст. – «Легенди і оповідання» (1906) та «По дорозі в Сихем» (1923) К. Гриневичевої, «Сумний Христос» (1928), «Христос і поет» (1928), «Великодня легенда» (1931) О. Дучимінської, «Во дні они...» (1935) та «Подорожній» (1953) Н. Королевої, «Жертва на Голгофті» (1939?) Р. Кедро, «Гарфа Леїлі» (1953) К. Малицької, «Хрест» (1976) М. Руденка тощо [2, с. 160].

Не відійшов від цієї тенденції і В. Сосюра. Досить знаковим є те, що сам він визначає жанр своєї поеми саме як легенду. Особливістю образу Христа, створеного В. Сосюрою, є вкладення в уста персонажа біблійної істини: «Бог – це любов». «Сім

мудреців», в яких, за сюжетом поеми, Христос «проходить зоряні семестри», благословляють його таким чином:

Неси Любов. Вона ж – відплати гнів,
людського духу вічні верховини,
Иди і вчи, між рож і між тернів...
Любов і гнів – це почуття єдине.
Любов до світла – ненависть до тьми.
Але любов – це в кожному людським серці.
Її нема там, де вітри зими
у душах злих... [11, с.183].

Письменник дотримується біблійних традицій зображення Сина Божого, але це не заважає йому зобразити Христа революціонером, який закликає народ боротися за краще життя, готовий вести його у запеклий двобій з панівним класом, у ролі якого в поемі виступає «Рим-вампір». Образу Христа, який у Біблії зображений як втілення всепрощення, доброти та спокою автор надає войовничих рис, революційного пафосу:

То не сонце над землею
після хмар, дощу і гроз –
стережіться, фарисеї,
йде із правдою Христос! [11, с. 186].

Таке вживання художнього паралелізму викликає асоціації з мовою прадавніх літописів і позбавляє образ Христа аскетичних рис, традиційних у зображенні цього біблійного персонажа. Войовничість образу, створеного В. Сосюрою, підкреслює звертання Христа до народу:

І людям промовляти
почав Христос: «Братове!
Не мир на землю я приніс,
Де пан раба, як вовк той, гриз,
А меч! [11, с. 187].

Крилатий Христос з мечем у руці викликає асоціації з одним із загальновідомих символів Апокаліпсису – янголом, що має в руках караючий меч. Але меч Сосюринового Христа – меч «з любові і гніву»; ці почуття в попередньому розділі поеми називають єдиними сім мудреців, які навчали Месію. Тобто письменник заперечує беззахисну любов, через головного персонажа поеми він дає зрозуміти: любов може стати зброєю лише за допомогою справедливого гніву.

Крім трансформованих біблійних істин, В. Сосюра вкладає в уста свого Ісуса і видозмінені революційні гасла. Наприклад, заклики до об'єднання пролетарів усіх країн у монолозі Христа реалізуються таким чином:

...тільки в вільному труді
ми зможем світ прекрасний
здобуть! А труд од ланцюгів
ми звільнимо у битві [11, с. 187].

Нібито інтернаціоналістичні ідеї більшовиків знаходять відлуння в таких рядках:

Самаритянину, єврей,
подай братерську руку!
Вам Рим – вампір, але і там,
у цім проклятім Римі,
такі ж, як ми, і руки нам
вони простерли... [11, с. 189].

Цікаво, що В. Сосюра змінює відомий усім біблійний сюжет. Його Христос помирає не заради порятунку всього людства, а стає жертвою помсти Бога за кохання до Марії Магдалини. Те саме кохання і штовхає Юду на зраду Ісуса.

Далі сюжет розвивається так само своєрідно. Христос, що на початку поеми закликав до єдності всі народи, поневолені Римом, надалі бореться за добробут самих лише євреїв, саме цей народ піднімає на бунт. Тобто життєвий шлях Христа в поемі В. Сосюри нагадує шлях багатьох представників Розстріляного Відродження, які спочатку підтримували ідеї Жовтневої революції, але згодом усвідомили вади цих ідей і постраждали за спроби сприяння розвитку саме української нації. Дбаючи про інтереси свого народу, вони свідомо або несвідомо йшли на смерть, як Христос у поемі В. Сосюри:

Він хоче так. На жертву він
іде в ім'я любові,
комуни син, народу син.
З його святої крові,
що зросить поколінням путь,
як стяги пурпурові,
мільйони янголів зростуть
з його святої крові... [11, с. 200].

Ці рядки досить красномовно доводять доречність зауважень В. Краснікової про прагнення автора позбавити поняття *комуна* більшовицької демагогії, повернути цьому слову первинне значення, близьке народу, а не керівній верхівці.

Смерть і загадкове зникнення Христа теж відчитується як натяк на те, як ішли з життя жертви репресій сталінського режиму – через звинувачення в державній зраді, катування, притому часто приховувалася справжня причина смерті. Доволі символічними є деякі прикінцеві рядки поеми:

Скрізь тишина пливе німая,
мов чути кров у дзвоні жил...

І в синім небі пропадає
далекій шум далеких крил... [11, с. 203].

Після смерті Христа все навколо німіє, як свого часу німів народ, наляканий виявами тоталітарного режиму. Тишу порушує тільки далекий шум крил у небі. В. Гриценко вважає, що це «далекій гул ракетних двигунів космічного корабля». Але ми схилиємося до думки, що рядки містять у собі натяк на далекість крилатих носіїв правди від тогочасного приниженого суспільства (всі позитивні персонажі у поемах В. Сосюри на біблійно-міфологічні сюжети мають крила: Авель і Марія у поемі «Каїн», у творі «Христос» це сам головний персонаж, Богородиця, Марія Магдалина і навіть Юда).

Таким чином, особливістю створеного В. Сосюрою Христа є не просто олюднення цього образу, але й надання йому рис типової постаті епохи 30-х–40-х років ХХ ст., коли в Радянському Союзі прихильники більшовицького режиму в одну мить могли бути перетворені на ворогів народу, часто через їхнє усвідомлення недоліків тогочасного тоталітарного режиму і вказування на них. Це стало можливо завдяки використанню як біблійної, так і комуністичної символіки під час творення образу головного героя поеми В. Сосюри «Христос».

Список літератури

1. Антофійчук В. Євангельські образи в українській літературі ХХ століття / Антофійчук В., Нямцу А. – Чернівці : Рута, 2001. – 335 с.
2. Антофійчук В. Євангельський сюжетно-образний матеріал у поемі Володимира Сосюри «Христос» / В. Антофійчук // Буковинський журнал. – 1997. – № 2. – С.158–165.
3. Антофійчук В. Своєрідність трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі ХХ століття : автореферат дисертації ... д. філол. н.: 10.01.01– українська література [Електронний ресурс] / В. Антофійчук. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2001. – Режим доступу : www.lib.ua-ru.net/diss/cont/30823.html
4. Багрій М. Г. Контамінація біблійного та більшовицького дискурсу в ліро-епосі Володимира Сосюри (на прикладі поем «Ваал», «Каїн») / М. Г. Багрій // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2012. – Т. 25 (64), № 4 (3). – С. 124–131.
5. Бурляй Ю. Червіньковий Орфей / Юрій Бурляй // Вітчизна. – 1995. – № 7-8. – С. 131–137.
6. Гальченко С. Передмова до поеми «Христос» / С. Гальченко // Самостійна Україна. – 1993. – № 18. – С. 21.
7. Гальченко С. Феномен таланту, або Захальвна лірика В. Сосюри / Сергій Гальченко // Розстріляне безсмертя. Вірші та поеми. – К. : Укр. письменник, 2001. – С. 5–17.
8. Гриценко В. Одкровення предгечі, а чи Сповідь пророка? : Фантастика й реальність у поемах В. Сосюри «Ваал», «Каїн» та «Христос» / В. Гриценко // Дивослово. – 2001. – № 1. – С. 9–12.
9. Костюченко В. Біль аж до краю дороги... Есе / В. Костюченко. – К. : Пульсари, 2000. – 226 с.
10. Краснікова В. Заборонена епіка В. Сосюри : автореферат дисертації ... канд. філол. наук: 10.01.01 – українська література [Електронний ресурс] / В. Краснікова. – Львівський національний університет імені І. Франка. – Львів, 2000. – Режим доступу : www.lib.ua-ru.net/inode/3689.html
11. Сосюра В. Христос : поема / Володимир Сосюра // Розстріляне безсмертя. Вірші та поеми. – К. : Укр. письменник, 2001. – С. 182–203.
12. Царик Л. Інтерпретація образу Христа в однойменній поемі Володимира Сосюри [Електронний ресурс] / Царик Л. // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 1998. – Вип. 3. – С. 243–246. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/.../index.html

Курко А. Ю. Сочетание библейской и коммунистической символики в образе ведущего персонажа поэмы Владимира Сосюры «Христос» / А. Ю. Курко // Учёные записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2014. – Т. 27(66), № 4, Часть 2. – С. 75–81.

В статье рассматриваются особенности интерпретации образа Христа в одноименной поэме Владимира Сосюры, в частности использование библейской и коммунистической символики при изображении этого библейского персонажа. Анализируется степень исследования этого вопроса в современных литературоведческих работах. Обращается внимание на основные тенденции трактовки образа Иисуса Христа в украинской литературе, на фольклоризацию и творческое переосмысление сюжетов Нового Завета, что также свойственно и исследуемой поэме. Наряду с общеизвестными библейскими постулатами В. Сосюра вкладывает в уста Христа видоизменённые лозунги современных для поэта революционных реалий. Такое соединение придало библейскому персонажу черты типичного персонажа эпохи 30-40-х годов XX в

Ключевые слова: библейская символика, интерпретация образа, фольклоризация.

Kurko A. Yu. The unity of bible and communist symbolic in the image of main personage of poem by Volodymyr Sosiura “Christos” / A. Yu. Kurko // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series: Philology. Social communications. – V. 27(66), № 4, Part 2 – P. 75–81.

The article deals with the features of the interpretation of Christ as a character in the poem by Volodymyr Sosiura, using of the biblical and communist symbolic in particular. It also includes the analysis of the degree of these poems' research in the modern literary critic works. Biblical poems of V. Sosiura are almost not researched in the Ukrainian literary criticism. Separate problems of these compositions are researched in the publications of S. Galchenko, V. Kostiuchenko, V. Grytzenko, Yu. Burlaiy, V. Krasnikova, V. Antofiychuk, M. Bagriy, L. Tzaryk.

The main attention in the article is paid to the main tendency of the interpretation of the Jesus Christ's character in the Ukrainian literature, to the folklore stylization and the creative reinvention of the New Testament's plots. It reflects the main tendencies in the addressing to the Gospel's material in the world culture. It is also characterized for the researched poem. V. Sosiura inlays into Christ's mouth both well-known Bible postulates and modified slogans of the realities, modern to the poet, October revolution in particular. From the one hand, the author makes his character repeat the Bible truth: “God is Love”. Christ is represented as an embodiment of the all-forgiveness, kindness and rest. From the other hand, Sosiura depicts Christ as a revolution person. The slogans of the revolution and the international communist's ideas pierce most of the Jesus's monologues. In fact, the Jesus Christ's way of life in Sosiura's poem resembles “The Shot-up Revival” representatives, who supported the Revolution's ideas at the beginning, but then realized the defects of those ideas and suffered for the attempts to develop the culture of Ukrainian nation. Taking care of the national interests, they either consciously, or unconsciously went to meet death for their ideals just like Christ from the Sosiura's poem. Such combination gave a features of the typical character of 30th-40th years of the XX century to the Bible personage.

Keywords: Bible symbolic, the interpretation of the image, folklore stylization.